

Volkenkundig Museum Justinus van Nassau

Abstract

Het Volkenkundig Museum 'Justinus van Nassau' is ontstaan als onderdeel van de Koninklijke Militaire Academie in Breda. Voor 1956 opereerde het museum zelfstandig, nadien vormde het onderdeel van het Rijksmuseum voor Volkenkunde, het tegenwoordige Wereldmuseum Leiden. In 1993 sloot het volkenkundig museum in Breda haar deuren, de museumcollectie is nog altijd onderdeel van het Wereldmuseum.

Geschiedenis van het museum

Vanwege een stijgende vraag naar militairen voor het [\(Koninklijk\) Nederlandsch-Indisch Leger](#) werd er besloten een 'Indische opleiding' op te richten aan de [Koninklijke Militaire Academie](#) in Breda. Om de boekenkennis van de studenten te verlevendigen, besloot [Claas Spat](#), die als docent Maleise taal en letterkunde aan de KMA was verbonden, een etnografische collectie aan te leggen. Spat nam daartoe contact op met het [Rijks Etnografisch Museum](#) in Leiden en ontving van hen enkele dubletten. Ook werden er door collega-militairen en het Indisch Gouvernement objecten afgestaan. De collectie groeide voornamelijk na de zogenoemde 'pacificatie oorlogen' die Nederland voerde in onder meer Atjeh, Lombok en Sulawesi. Zo schonk onder andere de militair [G.C.E. van Daalen](#) een collectie aan de KMA.

De collectie, die in 1909 officieel erkend werd als de 'Etnografische Verzameling van de Koninklijke Militaire Academie', bestond grotendeels uit wapens. Om de verzameling uit te breiden met andersoortige objecten, deed Spat in 1909 een oproep in het [Koloniaal Weekblad](#) aan 'personen onder de lezers van deze regelen, die een verzameling in particulier bezit hebben en genegen zijn een of ander van hunne collectie aan de Kon. Mil. Academie af te staan.'

Toen het Ministerie van Oorlog in 1920 moest bezuinigen werd er besloten de Hoofdcursus in Kampen, een soortgelijke militaire opleiding met een minder academische inslag en daardoor lagere toegangseisen, op te heffen. Dat resulteerde in 1923 in de opname van de Kampense museumcollectie in die van de KMA. H.J. Voskuil, die Spat als beheerder had opgevolgd, kampte door de samengevoegde collectie met een gebrek aan tentoonstellingsruimte. Zodoende werd er in 1925 besloten het voormalig woonhuis van Justinus van Nassau, die later als naamgever van het museum zou dienen, in gebruik te nemen. Waar de collectie uit Kampen altijd al toegankelijk was voor het publiek, gold dat niet voor de Bredase collectie. Terwijl de collectie bleef groeien door allerhande giften, duurde het tot november 1938 voordat het museum haar deuren officieel opende voor het publiek.

Vanwege de Indonesische onafhankelijkheid stopte de Indische opleiding aan de KMA vanaf 1949, waardoor het bestaansrecht van het volkenkundig museum ook op losse schroeven kwam te staan. Dat zorgde in het begin van de jaren '50 voor een onzekere periode voor het museum. De collectie bleef desondanks uitbreiden, onder andere omdat de toenmalige beheerder Sjoerd Nauta het aanbod had gekregen een selectie te maken uit de Britse ['Wellcome-collectie'](#). Nauta selecteerde zodoende verschillende wapens uit Afrika, Australië en de Stille Oceaan ter aanvulling van de Indonesische collectie. In 1956 kwam aan de

onzekerheid een einde toen werd besloten het Bredase museum onderdeel te maken van het [Rijksmuseum voor Volkenkunde](#) (het huidige Wereldmuseum) in Leiden. Als zuidelijke dependance van het volkenkundige museum in Leiden, werden er na 1956 ook tentoonstellingen over andere gebieden dan Indonesië gehouden in Breda. Veelal werden tentoonstellingen die eerder in Leiden hadden plaatsgevonden 'gerecycled' bij 'Justinus van Nassau'. Na aanhoudende bezuinigingen in de jaren 1980 werd door de toenmalige directeur van Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden, Steven Engelsman, besloten het volkenkundig museum in Breda per 1 januari 1993 te sluiten.

[image] *Een van de zalen van het Volkenkundig Museum Justinus van Nassau, 1961* ([G.Th. Delemarre / Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#))

Herkomstonderzoek

Sinds het volkenkundig museum van de Koninklijke Militaire Academie in Breda vanaf 1956 onderdeel uit ging maken van het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden is de Bredase museumcollectie en het museumarchief in beheer van het museum in Leiden. Ook het archief van het etnografische museum van de Hoofdcursus in Kampen, die in 1923 opging in de collectie in Breda, is onderdeel van het archief dat nu in Leiden ligt. Binnen het archief van het Wereldmuseum Leiden is het archief van Volkenkundig Museum Justinus van Nassau te vinden onder te toegang 'A16'. Voor meer informatie over de collectie of om archiefstukken in te zien kan er contact worden opgenomen met collectieinfo@wereldmuseum.nl. Het algemeen archief van de KMA is beschikbaar via het Nationaal Archief in Den Haag.

Related Aids

- [Leger- en marinepersoneel in gekoloniseerde gebieden](#)
- [Wereldmuseum Leiden](#)
- [Wageningen University & Research](#)
- [Museum Bronbeek](#)
- [Museum Nusantara](#)
- [Hoofdcursus Kampen](#)

Primary sources

Archief:

Wereldmuseum Leiden, archieftoegang A16: Archief Volkenkundig museum 'Justinus van Nassau' Het archief van het Volkenkundig Museum 'Justinus van Nassau'. Om archiefstukken in te zien kan je een mail sturen naar collectieinfo@wereldmuseum.nl

Archieftoegang:

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen: Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming en taakvoorgangers, nummer toegang 2.14.73, inventarisnummer 458 Stukken betreffende de overdracht van het Etnografisch Museum van de Koninklijke Militaire Academie te Breda van het Ministerie van Oorlog aan het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen op 25 oktober 1956 en de naamsverandering naar Volkenkundig Museum Justinus van Nassau met ingang

van 1 januari 1957.

<https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.14.73/invnr/%40H.%40H.2~H.2.2~458>

Archief:

Nationaal Archief, Den Haag, Koninklijke Militaire Academie (KMA), nummer toegang 2.13.22 Archieven van de Koninklijke Militaire Academie (KMA), (1818) 1828-1940 (1941); Hoofdcursussen te Kampen en 's-Hertogenbosch, 1878-1923; Cadettenschool, 1890-1924; Artillerie- en Genieschool te Delft, 1816-1823.

<https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.13.22>

Secondary sources

Boek:

Willemsen, Marie-Antoinette. *Volkenkunde in Breda: van Indische verzameling tot Rijksmuseum Justinus van Nassau en de Vereniging voor Volkenkunde. ErfgoedReeks Breda. Breda: Bureau Cultureel Erfgoed, Directie Ruimtelijke Ontwikkeling, Gemeente Breda, 2011. Boek uit 2011 met uitvoerige informatie over de geschiedenis van het Volkenkundig Museum 'Justinus van Nassau'. Bevat onder andere informatie over de herkomst van verschillende collecties.*

<https://search.worldcat.org/title/729683375?oclcNum=729683375>, [ISBN 9789491045004](#), [WorldCat 729683375](#)

Boek:

Somer, J.M., red. *Gids voor den bezoeker van het Ethnografisch Museum te Breda, Kasteelplein 13. [Breda: Ethnografisch Museum], 1940. Bezoekersgids van voormalig leidinggevende van het Volkenkundig Museum 'Justinus van Nassau' J.M. Somer. In de gids staan beschrijvingen van de verschillende tentoongestelde objecten.*

<https://search.worldcat.org/title/64962667?oclcNum=64962667>, [WorldCat 64962667](#)

Herkomstverslag:

Shatanawi, Mirjam. *Provenance report regarding Sinkin panjang met schede [Sword]. PPROCE provenance reports. Amsterdam, 2022. Herkomstverslag dat is opgesteld in het kader van het Pilotproject Provenance Research on Objects of the Colonial Era (PPROCE). Het beschrijft de herkomst van een object (Sinkin panjang, NG-2004-47) uit de collectie van G.C.E. van Daalen dat tentoongesteld is geweest in het Volkenkundig Museum 'Justinus van Nassau'. Het verslag bevat verwijzingen naar relevante bronnen met betrekking tot het museum in Breda.*

<https://pure.knaw.nl/portal/en/publications/provenance-report-regarding-sinkin-panjang-met-schede-sword>

Herkomstverslag:

Shatanawi, Mirjam. *Provenance report regarding Grafsteen [gravestone] - Batu*

Aceh. PPROCE provenance reports. Amsterdam, 2022. Herkomstverslag dat is opgesteld in het kader van het Pilotproject Provenance Research on Objects of the Colonial Era (PPROCE). Het beschrijft de herkomst van een object (Grafsteen, RV-3600-594) die door de officier George Nypels is meegenomen uit Atjeh (Sumatra). Het verslag bevat verwijzingen naar relevante bronnen met betrekking tot het museum in Breda.

<https://pure.knaw.nl/portal/en/publications/provenance-report-regarding-grafsteen-gravestone-batu-aceh>

Herkomstverslag:

Quist, Tom. Provenance report regarding Staatsiekris - keris (Ceremonial Kris). PPROCE provenance reports. Amsterdam, 2022. Herkomstverslag dat is opgesteld in het kader van het Pilotproject Provenance Research on Objects of the Colonial Era (PPROCE). Het beschrijft de herkomst van een kris (RV-3600-193). Betreft een object dat in april 1908 is buitgemaakt na de zogenaamde 'puputan' in Klunkung (Bali). In 1909 is het opgenomen in de collectie van de Koninklijke Militaire Academie in Breda. In 2023 is het gerestitueerd aan de Republiek Indonesië.

<https://pure.knaw.nl/portal/en/publications/b7847e19-0d56-42b2-8357-942e5131a118>

Herkomstverslag:

Quist, Tom. Provenance report regarding Krissen [Krisses]. PPROCE provenance reports. Amsterdam, 2022. Herkomstverslag dat is opgesteld in het kader van het Pilotproject Provenance Research on Objects of the Colonial Era (PPROCE). Het beschrijft de herkomst van een aantal krissen (RV-3600-1892 t/m RV-3600-1895). De krissen zijn via George Nypels eerst bij de Hoofdcursus in Kampen terecht gekomen en later opgegaan in de collectie van de Koninklijke Militaire Academie in Breda. Het verslag bevat verwijzingen naar relevante bronnen.

<https://pure.knaw.nl/portal/en/publications/988bfde3-eea3-4d27-83cc-8702dc7d7516>

Relevant Data

TO BE FILLED

*first edited by Wiebe Reints as original author on 2025-02-25
last edited by Tom Quist as editor on 2025-06-19*